

چاوم به فەرهنګی «شیرین» دا خشاندا

عزیزی مه‌لای رهش

عهره‌بی» یه سوودی بۆ خویندنه‌ری کورد گه‌لیک پتره. له‌گه‌ل
ئه‌وه‌شدا (شیرین) زۆر به‌پیتزتره‌و ده‌ ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌ستیره‌ش
ئاره‌قه‌ی ته‌قه‌لای بۆ رڙاوه. ته‌نیا له‌به‌ر ئه‌وه‌یه: «عهره‌بی
و کوردی» یه. به‌لگه‌ش که‌سیک مانای وشه‌یه‌کی عهره‌بی
نه‌زانیت، زه‌ینی ناچیت له‌م فەرهنګه‌دا، که له «١٪» ی
وشه‌ی عهره‌بی به‌خووه‌ نه‌گرتووه‌ بگه‌ریت. به‌لکو
فەرهنګه‌نگه‌ عهره‌بییه‌کان ده‌پشکنیت.

ته‌گه‌ری دووه‌م:

لادانه له‌ ریتبازی نووسینی فەرهنګی پیتزتری خو‌ی و
فەرهنګنووسانی کورد: «کوردی و کوردی» و «کوردی و
عهره‌بی» یه.

ته‌گه‌ری سێیه‌م:

له‌سه‌ر به‌رگه‌که‌ی نووسراوه: «فەرهنګی عهره‌بی و
کوردی» که‌چی له‌ راستیدا: فەرهنګی عهره‌بی و
عهره‌بی» و «عهره‌بی و کوردی» و «کوردی و کوردی» یه.
ئه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ش خویندنه‌ر دلنیا ده‌که‌ن:

١- له‌لاپه‌ره «١١١» ده‌لایت: «جماعة: زمرة=
کوهمل، کوڤ، براده‌ران».

٢- لاپه‌ره «١٣٧»: «حرامی: لص= دز، جه‌رده،
ده‌ست پیس، پتگر، ته‌ریده».

٣- ل ٢٠٧: «دخ: ضد خرج= چووه‌ ناوی، تیبی
چوو، خو‌ی پتکرد، هاته‌ کایه‌وه».

ته‌گه‌ری چواره‌م:

له‌ هینده‌ شوینان بۆ پیکانی مه‌به‌ستی په‌بختیک وشه‌ له
دوای وشه‌ی زۆرو بۆری ریزکردووه. که‌ تیبانداه‌یه‌ زۆر
دووره‌ ئاویتزانی مه‌به‌سته‌که‌یه. ئه‌مه‌ش سوخته‌تی
فەرهنګنووسان نییه. بۆ ئاو خواره‌وه‌ی دلی دوو دلان
چاویتک به‌ مانه‌ی خواره‌وه‌ دابیتن:

١- له‌لاپه‌ره «٤٩٩» دا ده‌لایت: «عنید، معاند:
عاص= یاخی، به‌له‌سه، رارا، خو‌سه، چه‌پخۆن، چه‌قاوه
سوو، چه‌تاوه‌ر، چه‌موور، شیرگیڤ».

وامان به‌ هه‌موار زانی له‌ دواییدا په‌نجه‌ بۆ ئه‌مه‌و

له‌ خویندنه‌وه‌ی ئه‌م فەرهنګه‌دا «خه‌زه‌ره» یه‌کی لابه‌لا
له‌ ناخه‌وه‌ روا و ده‌لجاز تقوومی ده‌ریای دوودلی: «وايه
و وانیه» ی کردم. پاش بینه‌و بگره‌یه‌کی زۆر چه‌ندین
به‌لگه‌ی هه‌موار کلیلی ده‌رگای پینج شه‌ش ته‌گه‌رانی له
مست نام. والا کردنه‌وه‌ی حه‌قیقه‌تیش له‌ ریتبازی
زمانه‌که‌ماندا په‌رده‌ی پروانی ناویت و له‌سه‌راییه‌ هه‌موو
شتیکه. ته‌ماخووزم له‌ بۆچوونه‌که‌م سه‌رچیغ نه‌چووبم و
سه‌ری ریزو ته‌وازوشم به‌وپه‌ری سوژه‌وه‌ بۆ هه‌ول و
کو‌ششه‌ له‌ راده‌ به‌ده‌ر زۆره‌که‌ی ماموستای خو‌م نه‌مرو
خوالیخو‌شبوو: «دانهر» داده‌نوینم.

ته‌گه‌ری یه‌که‌م: له‌ زماندا نیوان ئه‌مه‌و فەرهنګه‌که‌ی
پیتزتری «ئه‌ستیره‌ گه‌شه» ئاسمان و ریتسمانه. که‌چی
له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئه‌ستیره‌ گه‌شه‌ فەرهنګی «کوردی و

۱- ل ۱۱۴: - مجنون: ذاهب العقل = (شیت، ویت، په تیاره، په تهرې، شهیدا، دپوانه).
 له ل ۶۷۷: - مجنون «في جن».
 له وجا له لاپهړه «۹۶» دا ده لیت: «مجدوب: مجنون = شیت، ویت».
 ۲- ل ۴۶: - بارید: بلید = «که وده، گیل، ددهنگ، گه لور، کاس، گه مژه، ته پو».
 له ل ۱۶۰- ده لیت: بلید: ابلد، غنی، احمق = «گیل، که وده، ته پو».
 با له کورتی بپرته وه، نه گهرنا ده بیان وینه تری تیدایه.
 دووم: - چاپتیکی خراب و زور ورد نه خه سه له بو من، که به شه و ماوه ی سه بر کردیم هه به، چاوم باش سه ح ناکات. دنا چهندم نووسیوه پروا بکن هیشتا پتر ماوه. نه وجا چوار جار چاپ کراوه ته وه. خوژگه یه ک جار بوایه، به لام له شپوهی «نه ستیره گه شه» بوایه.
 سییه م: - له ل ۱۴۳۰، تا کول ۴۵۰ وه چاپه که ی دووباره به.

نهمه ش سووچی سه ر په رشتکه ری چاپه که یه.
 چواره م: - پری هه له ی ئیملا ییه. به تاییه تی وشه ی «بو» و «چوو» به یه ک «و» نووسراوه. له م لاپه رانه «۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۱۰۰» نه مانه دینه به رچاو: «پاک بو، رازگرو، دلنیا بو، بیزار بو، هوگرو، له کوئی یه، چوه ژیر، هه ل کشا، بی دهنگ، ری باز، ری ره» و زوری تریش.

فهرمون ئیوه و فهره نکه که

۱- ل ۳۶: - ماموستا ده لیت: ابار = مایس = «جو زردان، به خته باران».
 رژی «۲۲» ی مانگی مایس به رامبه ر «۱» ی مانگی جو زردانی کوردییه.
 هه ردو مانگ «۳۱» رژه و مایس کوتایی دیت نه وجا ده بیته «۱۰» ی جو زردان. نه مه بیان «۲۱» رژی ده که ویته مانگی حوزه بران. بویه مانگی مایس و جو زردان جیا وازیبان هه به.
 ۲- ل ۳۶: - تایید: تعضید = «باره بو، یارمه تی، یاریده، پشتگیری».
 وشه ی «تایید» و «تعضید» له یه ک نایرن. نه ویان لایه نگیره پشتگیرییه، که چی نه میان به مانا یارمه تیدان و ده سگرتنه. به عه ره بی «اعانه».
 ۳- ل ۳۷: - بابوج: خف، مز = «بابوج، سؤل».

نه وانه ی خواره وه ش درپژ بکه ین.
 ب- ل ۱۱۵: - «جی: حصد = دوورییه وه، کوی کرده وه، کردییه وه، دروینه ی کرد».
 ج- ل ۷۸۷: - «هزیل، مه زول: خلاف السمین = چرووساوه، لاواز، له ر، سیس، سیسه له، باریک و بنیس، ره ق و ته ق».

ته گره ی پینجه م:

نهم وشانه ی خواره وه، ته نیا کاغه زیان پی ره ش کراوه ته وه.
 نه به کوردی، نه به عه ره بی رافه نه کراون. وه ک چون نووسراون تاواشم نه قل کردون:
 ۱- ل ۴۵۴- عبارة «في عبر».
 ۲- ل ۵۰۷- عید «في عود».
 ۳- ل ۶۸۴- مراهق «في رهق» . مرجل «في رجل» .
 ۴- ل ۶۹۰- مسخرة «في سخر» . مسطرة «في سطر» .
 ۵- ل ۶۹۱- مسیح «في مسیح» .

به ده بیان وشه ی تر. پیویست به وینه ی دیکه ناکات. ده بی و ا بلین: ماموستا مانا که یانی نه زانیوه، یاخو له یادی چوه بیان نووسته وه. نه مه ش هه رگیز له فهره ننگنوس وهر ناگیریت. ته گره که لیره دا خو ی له میتشکی زه پنداران ده چه سپینیت: نه گه ر قه له م له ده سته خو ی بوایه هه ر له هه وه له وه وشه کانی نه ده خستنه سه ر کاغه زوه.

ته گره ی شه شه م:

نهم ته گره یه ده بیثیت: - من به «زواج المتعة» که له لاپهړه «۶۷۵» نووسراوه، زور به هیزم. به لگه ش: جه نایی ماموستا نووسه ری خوالی خوشبو، خو ی «سونی» بو، بوچی باسی نهم ته رجه «زواج» ه ده کات، که له مه زه بی شیعاندا هه به و له مه زه بی خو ی رینه دراوه. نه دی بو باسی «ماره به جاش» ی نه کردوه، که له مه زه بی خویدا ریدراوه له شه رع نهم وشانه شی به سه ردا سه پاه:

۱- «تحلیل» = حلال کردن.
 ب- «محلل» = حلال کهر. واته جاشه که.
 ج- «محلل له» = بوی حلال ده کريت. واته کابرای ته لاق که وتوو.
 وپرای نه وانه ی گوتمان چهندين که م و کوری تر به رچاو ده که ون.
 یه که م: - له زور شوپنان وشه ی دووباره کرده وه ته وه نه وه ته له:

بورګان نایه ته کایه وه. کاتیک ناسنگر ناسنی سوورکراوه دهګوتیت پرووشک داویت.

۸- ۵۹ل - بعل: بعل الرجل للمراه: صار بعلها «بویه میړدی، ژنی هینا».

باشتریو بیګوتیوایه «بعل = میړد» ه مانای وشه که دهرده کهوت و له کورتیش دپراوه.

۹- ۶۷ل - بور: أرض المتروكة بلازرع = «دیم، به یار». دیم به عهره بی = «أرض تسقى بماء المطر». واته ناو دیر نه بیټ.

له گهل «بور» جودایه. تم وشه یه له کور دیشدا هه یه و بهو زهوییه دهګوتیت که یه ک سال نه کیلدرایټ، که چی «به یار» له سالتیک زیاتر نه کیلدرایټ، یان هر له ئیجاده وه نووکی گاسنی پینه که وتوو بیټ.

۱۰- ۷۷ل - تفاح = «سیو، دارسیو، میوه ی سیو». لیټره دا بو خوتنه ران واژی ده بیټه وه ته نیا مه به ست زورو بوړه.

ته گهر نا «دارسیو، میوه ی سیو» له مانای وشه که به دهرن.

۱۱- ۷۶ل - تموز = «مانگی خهرمانان، گهرما جمان». مانگی ته موز تا «۲۲» ی مانگی پووشپه ری کور دییه و «۹» رژی ده که وته مانگی خهرمانان. بو یه ته موزو خهرمانان له گهل یه کتر به راورد ناکرین.

۱۲- ۸۰ل - تیس: ذکر الماعز = «بز، خرت، ته جه، ته ژ، ساپرین».

«تیس» ره شانی نیره = «ته گه»، که چی «بز» ره شانی مییه.

سه ریشم له وشه «ته جه» و «ته ژ» دهرناچیت. خرت ته گه یه که پیټی نایټه سی «۳» سالییه وه. ساپرین = «ته گه» به شتوه ی سلیمانی.

۱۳- ۸۲ل - تخین: غلیظ = «خه ست». وشه «تخین» به مانا خه سته. که چی وشه «غلیظ» به مانا ته ستوره، نه ک خه ست.

۱۴- ۸۸ل - ثوب: رداء = «کراس». له هه مانا لاپه ره هاتوه: «ثياب که کوی «ثوب» ه: ملابس = بهرگ، پوشاک، جل و بهرگ». که واته هر به نووسینی خوی «ثوب» ته نیا کراس نییه و به لکو به جل و بهرگ ده گوتیت.

۱۵- ۹۳ل - جحش: ولد الحمار = «جاش، جاشه کهر».

چهند جاری دیکه م بلاو کورده وه ته وه «جاش» و «جاشک و جاشکه کهر»، یان «جاشه کهر» له یه کتر

وشه ی «خف» ی عهره بی به مانا «سؤل» ه. که وه ک نه علی ئیستا و ابو. که چی ته و قایش بو، نه ک لاستیک. کهرخی په نجایش کون نه بو. «بابوج» پاشپانی بهرزه له گهل ته و دوانه ی گوتان جودایه. مانای وشه ی «مز» یش نازانم.

۴- ۶۲ل - بیدر = «موضع دراس الحنطة وغيرها = خهرمان، شوتن خهرمان».

«بیدر» خهرمانه و ته ویتر زیده یه و ته نیا بو بابه ت زورییه.

۵- ۴۳ل - بدن: جسد = «تن، لاشه، داروبار». فهره نګنوس ده بی زانیاری ته وای له سهر زورییه فهره نګه کور دییه کان هه بیټ. هر له بهر ته مهش بو من تاسام نه کرد خوم له قهره ی فهره نګ نووسین بدم. فهرموون له یه که م دیری کتیبی ته حمه دی هاتوه:

«رأس سهره، عین چاوه + بدن قالب، اسم ناوه». که چی نازانم چون باسی «قالب» ی نه کورده وه. که شتوه زاری لای خویانه.

سهر لیټره دایه: له کورده واریدا ده گوتیت: «فلان کهس به داروباره»، واته هیسکی ده ست و پیټی و جه سته ی ته ستوره، که چی ماموستا: «داروبار» ی کورده وه ته «قالب».

۶- ۴۸ل - برغل: جريش من الحنطة المسلوق «ساوار».

له هه مانا لاپه ره ده لیت: «برغل ناعم» «پیرخه نیله، له په ساوار، پرویش».

لیټره دهرده که ویت ماموستای خوالی خو شبوو: له بابه تی ساوارو پرویش نه شاره زا بیټ. «ساوارو پرویش» له یه کتر جودان.

ته ویان گه مه که ی ده کولیت ته و جا لیټه کريت، که چی ته میان گه مه که ناکولیت و لیټه کريت.

ماموستا له لایه ک ده لیت: «برغل = جريش» و له لایه کی تره وه ده لیت: «برغل ناعم = پرویش». له راستیدا «برغل = ساوار» و «جريش» یش پرویشه. «برغل ناعم» پیرخه نییه و دتريش ناره ساواره و چ پیټه ندیبان به پرویشه وه نییه.

۷- ۹۹ل - بورګان: جبل النار = «شاخی ناګرین، ناګر پرژین، گرګان».

«جبل النار» و «شاخی ناګرین» وه سفی بورګانه و ناو نین بو.

هه مبانه بوړینه ده لیت: «گرګان ناګر پرژین». به ناګریتک ده گوتیت پرووشک باویت. ته مهش هر له

جودان.

«جاش» له «د. ه» = هېستری ساوا. به لگهش له بهر
 نه وه باوک و دایکی له یهک ره گه ز نین، بویه کراوه ته ناو
 بۆ ئه و خو خورانه ی که هه رده م لایه نگیری دوژمنی کوردو
 کوردستان بوونه.

۱۶- ۱۰۵ل - جعبه = «هه گبه، خورج، تووره گه ی
 تیږ».

«جعبه» له گه ل هه گبه ده گونجیت. هه گبه له بهن، یاخو
 له بهر ډوړه دوه کړیت. یه کتاو دووتای وه ک تیږکه یه کی
 بچووک وایه، که چی خورجه یه کتایه و له به نیشه و
 سه رده مایه ک کچی قوتابی له جیاتی جانتا به کاریان
 دهینا. تووره گه ی تیږش-م بهرگویی نه که وتوووه و نازانم
 مه بهستی چیبه.

۱۷- ۱۰۵ل - جاف: خشن = «دلرهق، تووره، تره».
 دیاره مه بهستی نووسه له «جاف» مرهقه.

من وای بۆ ده چم وشه ی «جاف» به مانا «وشک»
 بیت، نه ک به مانا «خه شین» و «در». وشه ی «تره» مانا
 مرهقیکی سووک و هیچ و پووج، له گه ل مانای جاف
 ناگونجیت.

۱۸- ۱۱۱ل - جماعه: زمرة = «دهسته، کوهمل، کوږ،
 برادران».

وشه ی «کوږ» له مه وه هاتوو: «چهند مه ږیک له تاو
 گهرمی ږوژ سه رده به نه ژیر سه ری یه کترو پاشه ل له
 ده ره وه». له مه وه ش گواستراوه ته وه بۆ «کوږو کوږونه وه».
 وشه ی «برادران» به عه ره بی پییده گوترتیت «أصدقاء»،
 نه ک «زمرة».

۱۹- ۱۱۴ل - مجنون: ذاهب العقل = «شیت، ویت،
 په تیاره، په تره ږی، شه یدا، دیوانه».

لیره بۆ خوږینه ران والا ده بیتنه وه ماموستای دانهر نیازی
 ته نیا زوری بابه ته که بووه. نه گه رنا «ویت» که ی به مانا
 شیت دیت. بگره بۆ زوربوونی وته ی که سی قسه که ر
 به کار دیت. وه ک «شیت و ویت، نان و مان، ئیش و
 میس، تاووماو...».

سه یر لیره دایه ماموستا «،» فاریزه ی خستوو ته نیوان
 «شیت، ویت» که چی له راستیدا هه ر به «و» = «شیت و
 ویت» بیستراوه.

۲۰- ۱۱۵ل - جنی = حصد = «دووربیه وه، کوږی
 کرده وه، کر دیبه وه، دروینه ی کرد».

تو خوا دروینه به مانا «کوږدنه وه» و «کر دیبه وه» یه.
 نه وه ی قرشه ی له بهر ږی کوږ ده کاته وه پییده گوترتیت:
 «گیشه که ر، تیله کیش» و پیوه ندی به دروینه که ره وه

نبیه. مه گه ر به ده گمه ن: پاله که، که سی نه بیت، یان
 له بهر نه بوونی تیله کیشی پی نه گیت، نه وکات به خوږی
 دروینه ده کات و قرشه ش کوږ ده کاته وه. من نه مه ی گوتم
 له ده شتی هه ولیږ به راست ده زانم، نه ک له ناوچه کانی تری
 کوردستان.

۲۱- ۱۱۸ل - جوبه: حفرة = «چال».
 جوبه کوږ «جمع» هو ده بووايه تاکه «مفرد» ه که ی که
 «جوب» ه به کار بهیتنا بووايه.

بۆ ماموستا له بارترو بو «قورت» ی له جیاتی «چال»
 به کار بهیتنا بووايه. قورت گشتی تره. کونیک به س دهستی
 پیوه بچیت پییده گوترتیت «قورت» که چی «چال» له
 ده شتی هه ولیږ به م چه شنه بووه: «به ژنیک زیاتر قووله و
 به رینیشی نریکه ی دوومه تر ده بیت. کاتی خوږی ده غلیان
 تیدا هه لده گرت». نه گه ر شتیک وه ک توږ به شوږنیک
 بکه ویت و زور قوولی بکات ده لیتن: «جتیبه که ی کر دیته
 چالیک ی گه وره».

۲۲- ۱۱۹ل - جوع: نقیض الشبع = «برسیتی،
 خورین».

برسیتی و خورین له یه ک ئایرن. نه ویان ده لحاز
 نارده زوی بۆ نان خواردن ده چیت، که چی خورین دوی
 له خه وه هه ستان و هیچی نه خوار دیت، مه رج نبیه برسی
 بیت. هه یه تا یه ک دوو سه عات دلای نان نابات
 بیخوات.

۲۳- ۱۲۲ل - محبوب: معشوق = «دلخواز، دل
 نارام».

«محبوب» مانا خوږه ویست، «معشوق» = دلدار،
 نه ویندار. «نازاد منداله که ی خوږی خوږده ویت»، جیاوازه
 له گه ل «نه وزاد ناشقی نه ږین بووه». که چی مانای
 «دلخواز» نه وه که سه یه که دلای نارده زوی شتیک ده کات.
 «دل نارام» هه مبانه بوږینه ده لیت: «بی جووله و
 هیدی». که واته مانای وشه کوردیبه کان له گه ل مانای
 وشه عه ره بیبه کان یه کتر ناگر نه وه.

۲۴- ۱۳۸ل - حزام: زناږ = «پشتوین، پشتین،
 که مه ره به ست، که مه ره».

فه ره نگی خال ده لیت: «که مه ره به سته: بریتیبه له
 که سیک ناماده ی فه رمان بیت، که مه ر پشتینی زیو، یا
 زپږه». بویه له گه ل مانای «حزام» پشتین جودان.

۲۵- ۱۴۴ل - حاصود، حاصد، حصاد: الذي یحصد
 الزرع = «دروینه که ر، سه پان، پاله».

وشه ی «حاصود» کوږی «حاصد» هو مانا دروینه که ر. جا
 چ سه پان بیت، یاخو پاله. که چی «حصاد» مانا

۳۳- ۲۳۶ل - رؤيا: ماتراه في المنام = «خه و، خه و». .
 عه ره بيبه كه مه به سستی «خه و» ه، نهك «خه و» ی به مانا «نوم» .
 ۳۴- ۲۴۶ل - ترادف: ركب الواحد خلف الآخر = «یهك له دواى یهك سوار بوون» .
 من ته مه ی به راست ده زمانم: «یهك یك له پشت یهك یكی تر سوار بیت» .
 یانی دوو كهس سواری ولاخیك ببن نهك ته و سوار بوونه ی یهك له دواى یهك .
 ۳۵- ۲۵۵ل - راعی القطعان = «په وه وان، په وگه وان» .
 «القطعان» ته گهر مه به سستی میگه له بز و مه پر بیت «راعی» یه كه ی «شوان» ه، ته گهر گاران بیت «گاوان» ه .
 ۳۶- ۲۵۵ل - رغیف الكنلة من العجین: «گونك» .
 له لاپه ره «۵۷۷» ده لیت: «قرصة: رغیف = کولیره، له واشه، ته ستووک، خه پله» .
 سهیره «رغیف» ی به ته نیا کرده ته نگو تک، هه ر كه وه گه ل «قرصة» ی دا له ته نگو تک ترازو بوو به «کولیره، له واشه، ته ستوورک، خه پله» . «رغیف» نانه ته نگو تک نیسه . «کولیره و ته ستوورک» یه کن ته شپوه زاری هه ولیره، ته ویش شپوه زاری سلیمانی . «له واشه» جوړه نانیکه «کهره رۆن و ته ره پیان» ی ده خرپته ناوی .
 «خه پله» ته ستوورکیکی ته و او نه برزاو ته ستووره، کاتی خو ی تایبهت بو سه گ دروست ده کرا .
 ۳۷- ۲۷۲ل - ریق: لعاب = «لیکاو، تف» .
 وشه ی «تف» به عه ره بی «بصاق» ی پیده گوتريت، له گه ل لیکاو = «ریق و لعاب» له یهك ناکه ن .
 ۳۸- ۲۷۶ل - أزرق = زرقاء = «شین، خومی، كه وه، خوم» .
 وشه ی «خوم» هه لیه . هه رچی شینه پی پی ناگوتريت «خوم» . خوم جوړیکه له شین، ده گوتريت: «شینی خومی» .
 وشه ی «كه وه» له «كه وی» ی وه رگیراوه . واته سووتانیک پیش ره شدا گه ران مه یله و سوړ، بوړه . به لگه ش: هه وریکی ته نکی بوړ کاتیک به ناسمانه وه بیت ده گوتريت: «پوژه كه ی كه وه پوژه» .
 ۳۹- ۲۹۳ل - سجیل: حجارة كالطین الیابس = «کلمتک، خرکه بهرد، ته موخ، ته موخ» .
 وشه ی «سجیل» له «سه نکه گل» ی کوردی وه رگیراوه . ماموستا ته نیا مانای راستییه كه ی نه زانیوه، كه

دروینه به، نهك دروینه كهر .
 سه پان و پاله له یه كتر جودان . ته ویان ته و كه سه یه كه له یه كه م پوژ ی دروینه وه به شداری دهكات، تا كو تایی «جوخین» و داكردنی «كا» و دان . كه چی پاله بهس به و كه سه ده گوتريت: ته نیا دروینه بكات، جا به لاش بیت، یان به كری .
 ۲۶- ۱۴۶ل - قدوم = «هاتن، گه یشتن، دیمانه» .
 دیمانه چاو پیكه وتنی یه كیتك به یه كیتكی تره . نهك به مانا «قدوم»
 ۲۷- ۱۵۶ل - حلاب: الذي یحلب = «شیردو ش، دو شهر» .
 مه ردو ش و چیل دو شم بیستووه، به لام یه كه مجاره به رگو تم بکه ویت: «شیردو ش» كه سیک شیر بدو شیت . دیاره ماموستا مانا مه شهووره كه ی «دو شهر» ی نه بیستووه «بیری، بیربوان» ه .
 ۲۸- ۱۵۹ل - حمام: استحمام: اغتسال = «گه رماو كردن، خو شتن، مه له كردن» .
 «حمام» = گه رماوه . «استحمام» خو شو شتنه له حه مام . اغتسال گشتی تره له مه ی دوا یی . «مه له كردن» هه لیه .
 وا پیده چیت ماموستا ناگای له شپوه زاری هه ولیر نه بیت . سه رده مایهك «سه ر شوړك» له جیاتی «حه مام» به كار ده هات . پاشدان «گه رماو» ی ته رجومه ی «حمام» به سه ریدا زال بووه، بو یه لپی نه دوا وه .
 ۲۹- ۱۶۱ل - حمال: شبال = «کو ل هه لگر، باریه ر» .
 «باریه ر»، یان «باره بهر» له «د. ه» ته نیا بو ولاخ ده گوتريت .
 فه ره نگی خال جوانی راقه كرو وه: «باره بهر» = ولاخیكه باریات» نهك مرو ش .
 ۳۰- ۱۷۹- خروف: حمل = «به رخ» . له لایه كی دیکه وه ده لیت: خروف: ذكر الغنم = «به ران، شهك» .
 من نه م بیستووه «خروف» به مانا «به ران و شهك» بیت .
 كه ته مه نی له سالتیک رهت نادات .
 ۳۱- ۲۰۷ل - دخل: ضد خرج = «چوونه ناوی، تپی چوو، خو ی پیكرد، هاته کایه وه» .
 هاته کایه وه: مانا هاته وجود . له گه ل چوونه ژووره وه جیا وازه .
 ۳۲- ۲۳۵ل - رافة: رحمة = «به زه بی، میهره بان، دل سو زی» .
 دل سو زی به عه ره بی مانا «مخلص» ه و له گه ل «رافة» جودایه .

په‌په‌ده‌گوتريت «تاسولقه» من نازانم «خپکه بهرد» و «ته‌موخ» چۆن ده‌گه‌نه‌وه به‌ک.

٤٠- ٢٩٥- مسحوق: مسحوق= «هاردراو، وردو خاش، فليقاو»

«وردو خاش» له‌گه‌ل «فليقاو» ناگونجيت. نه‌مه‌يان بو شتي نهرمه‌و بتولخيته‌وه، كه‌چي نه‌ويان ده‌بي شتي رهق بيت.

٤١- ٢٩٦- سخرة: عمل بلا اجر= «بيكار، خوږايي».

ههردوو وشه به‌م تهرحه «بيكار، خوږايي» هه‌له‌نه. ده‌بووايه «كاري بيكرئ، كاري خوږايي» ي بگوتبووايه.

«سخرة» له «د. ه» كاريكي به زۆر بيكرئ بوو. كاري خوږايي و بي پاره ناچيته ژيري‌وه. چونكه ئيستاش له‌گه‌ل دابيت، زۆر كه‌س هه‌يه ئيش بو خزم و دوستي بيكرئ ده‌كات و سوخره‌شي پيناگوتريت.

٤٢- ٣٠٨- سقف، سقف البيت: جعل له سقف= «سه‌ري گرت، سه‌رياني گرت، داره راي كرد».

داره راي= «داره ري» هه‌له‌يه. له زه‌مانى زوو خانوو «داره‌ري» ده‌كراو هه‌راش = «كه‌به‌ر و گوگه‌م و قه‌سه‌ل» يان ده‌هاويشته سه‌ر داره‌راكه، نه‌وجا به‌قور سه‌ري ده‌گيرا.

٤٣- ٣٢٠- سنة: فرض= «فه‌رمان».

به‌رامبه‌ر وشه‌ي «سنة» و «فرض» وشه‌يه‌كي له زماني كوردى به‌رچنگ نه‌كه‌وتوه، به‌خوويشته خۆي «فرمان» ي داناه. نه‌ويش هه‌له‌يه.

هه‌موومان ده‌زانين «نايين»، كه‌مان عه‌ره‌بييه، گه‌لي كورديش پيش ئيسلام ناين په‌روه‌ر بووه و خواپه‌رسته كردوه. «رۆژوو» ي گرتوه به‌رامبه‌ر «صوم» ي عه‌ره‌بي و نوپزيش به‌رامبه‌ر «صلاة»، كه‌چي حج و زه‌كاتى نه‌بووه ناچار وشه عه‌ره‌بييه‌كاني به‌كاره‌يتان. هه‌روه‌ها «سنة» و «فرض» يشى لا باو نه‌بووه ده‌قه عه‌ره‌بييه‌كه‌ي به‌كارده‌هينيت.

«سنة» و «فرض» يه‌ك نين، هه‌روه‌كو ماموستا واي بوچووه، نه‌ويان نه‌گه‌ر بيكه‌يت خواخه‌رت ده‌داتى، نه‌گه‌ر نه‌يكه‌ت سزات نادات. كه‌چي «فرض» ده‌بي بيكه‌يت. نه‌گه‌ر نا سزا ده‌درينيت.

٤٤- ٣٣٨- شخيص: جسيم= «كه‌ته، زه‌لام، زه‌به‌لاح، چه‌ته‌ول، ته‌راح، ديوى».

گه‌لي كورد حه‌ق وايه خه‌نى بيت به‌رامبه‌ر هه‌ر وشه‌يه‌كي عه‌ره‌بي نه‌وه‌نده وشه‌يه‌ي هه‌بيت. من هه‌ر نه‌وه‌نده‌ي ده‌لتم: «ته‌راح» به‌و كه‌سه ده‌گوتريت كه ده‌غل

ده‌پوتيت. ئيتير چيتير نالتم و باه‌س بيت.

٤٥- ل ٣٤٠- شوريا= «شوريا= شله».

مه‌باباد ده‌لتم: «شوريا= مه‌ره‌گ».

هه‌مه‌بانه ده‌لتم: «شوريا چيشتي تراو».

خال ده‌لتم: «شوريا چيشتيكي شلي تراوه».

منيش ده‌لتم: «شوريا چيشتيكي زۆر شله و داني وه‌ك برنج و نيسكي تيدابيت».

٤٦- ٣٥٤- شك: خلاف اليقين= «گومان، دوودلي، دلپيسي، دلكرمي».

«دلپيسي» و «دلكرمي» هيج په‌توه‌نديان به «شك» هوه نيهه.

«من دلنيام: نازاد كابرابه‌كي دلپيسه». كه‌واته ليره‌دا كه‌وته خانه‌ي «يه‌قين» هوه.

٤٧- ٣٥٥- شكيمة: أنفة= «لووت به‌رزي، ترزلي، ترؤبي».

«ترؤبي» به‌كه‌سيك ده‌گوتريت كه سووك بيت له‌گه‌ل لووت به‌رزي زۆر له‌يه‌ك دوورن.

٤٨- ٣٥٧- شمسية: مظلة= «چه‌تر، چه‌رداخ، سيپه‌ر، سه‌يوان» توخواكه‌ي «سيپه‌ر» به مانا چه‌تر هاتوه. چه‌تر سيپه‌ري هه‌يه نه‌ك سيپه‌ره‌كه بيت.

٤٩- ٣٦٦- مشيمة الجنين: خلاس= «ويتلاش، پزدان زاروك» راسته «مشيمة= پزدان» ه، به‌لام نازانم وشه‌ي «خلاص، زاروك چ لي بكه‌م».

٥٠- ٣٦٩- صبي: ولد، غلام= «كوپ، گه‌نج، لاو».

من نه‌مه‌ي به راستتر ده‌زانم «صبي= طفل= كورپ ساوا». وشه‌ي گه‌نج و لاو زيده‌نه.

٥١- ٣٩٦- ضد: خصم= «دژ، دژكار، ناحه‌ز، دوژمن دژوار، نه‌يار».

هه‌مه‌بانه ده‌لتم: «دژوار= چه‌توون، سه‌خت، زه‌حمه‌ت»، له‌گه‌ل ماناي وشه‌كاني دي ناگونجيت.

٥٢- ٤٢٦- طوفان: سيل، مغرق= «لافاو بوران».

بوران= باوبارانه= «الريح مع المطر». له‌گه‌ل لافاو له‌يه‌ك دوورن.

٥٣- ٤٥١- ظبي: ذكر الغزال= «نير ناسك، نيره ناسك».

نه‌گه‌ر ناسكي نير» ي بگوتبووايه ره‌واتر بوو.

«ظبية: أنثى الغزال= «نير ناسك، نيره ناسك».

ده‌بووايه بيگوتبووايه «ناسكي مييه». ويده‌چيت: هه‌له‌ي چاپ بيت.

٥٤- ٤٥٥- عبس، عبس وجهه: قطبه= «رووي گرژ كرد، خۆي گرژو مۆن كرد».

«پهنگاو» یش که ئاویکه له شوینیک کۆ بیته وه و جی پیویشتنی گیرابیت.

۶۰- ۵۱۳ل - غرارة: کیس = «هۆر، گونیه، توورهگ، خه رار، خورج، جه و آل، کیسه».

«غرار» له گه ل «خرار»، یان «خه رار» یه که. جه و آلیکه له موو دروست کرابیت، نهک له بهن. وشه کانی تر خریان زیده نه و له بهر دریتز دادری نه بیت، له یه که یه که یانم ده کۆلییه وه.

۶۱- ۵۱۵ل - غرس: زرع = «چه قاندن، رواندن». له جیاتی وشه ی «چه قاندن» وشه ی «چاندن» ی به کار بهینابووایه له بارتربوو: «زانا داره که ی له سه ر بان چه قاند» ئه مه ش له مانای «غرس» ی عه ره بی دووره.

۶۲- ۵۱۸ل - غشاش، مخادع، یخدع = «فیلباز، گزیکه ر، خه له تینه ر، که له کچی، سه رچه وت، جامباز، ته له که باز، ده ست پیس، داوین پیس، که له که باز، فریویان».

«جامباز» ده لالی فرۆشتنی ئازله وه و الیبه ر کراوه به «غشاش».

مه رجیش نییه ئه وه که سه ی داوین پیس بیت ئه وه هه موو سوخه تانه ی سه ره وه ی لی بیته دی.

۶۳- ۵۲۷ل - مغن: منشد = «گۆرانی بیژ، دهنگ بیژ، دهنگ خۆش».

یه که م که ره ته من وشه ی «دهنگ بیژ» م بکه وته بهرگویی. گۆرانی بیژیش مه رج نییه دهنگی خۆش بیت. ههروهکو مامۆستا وای داناوه.

۶۴- ۵۳۳ل - فتح: ضد أغلق = «کردییه وه، خستییه سه ر پشت».

خستنه سه ر پشت بو دهرگا ده گوتیت، بو «فتح آزاد فمه» ناشیت:

۶۵- ۵۳۳ل - مفتوح: ضد مغلق = «کراوه، ده ست پیکراو، زهق».

«دهست پیکراو»، یان ده ست پی بکرت «إفتتاح» (*ه و وشه ی «زهق» یش هه له یه.

له سه ر فه ره نه نگووسی «عه ره بی و کوردی» پیویسته «چاوه» = «مصدر» ی وشه عه ره بییه که راقه بکات و بهس. بو وینه «فتح» = کردنه وه. نهک په ل بو ئه و وشانه ی که له «فتح» وه رگیراوه باویت.

وهک: «فتح، یفتح، فاتح، مفتوح». ئه وسا ئه وه نده زۆر ده بیت به ده یان فه ره نه نگ ناگه یه ئامانج. مامۆستا به داخه وه ره چاوی ئه مه ی نه کردوه.

۶۶- ۵۴۳ل - فرخة: دجاجة = «بارۆکه، فروج،

وشه ی «مۆن» له گه ل پرووگرژی جودایه: «منداله که چاوی مۆنه».

ئه و کاته ده گوتیت ئه گه ر منداله که کاریکی خراپی کردبیت، وهک پیسای به خۆداکردن.

۵۵- ۴۵۸ل - عثمان: حية: فرخ الحية = «مار، به چکه مار، تووله، تووله مار» «عثمان» = «تیره مار» و بهس. ئه وانی دی زیده نه. «تیره مار»، به بوچوونی من له «توله مار» شیاو تره. واته ماریکی باریکی وهک تیر.

۵۶- ۴۶۰ل - عجل ولد البقرة = گویره که، پارین، یوغه، جوانه گا، نۆیه ن، نه وه ن، نه نگین».

گویره که له کوئی و نۆیه ن = «جوانه گای سی سالی» له کوئی. گویره که به ته مه ن زۆر بچوو کتره وه له گه ل «۳» وشه که ی تریش ناگو نجیت. مامۆستا ته نیا بو زۆری و بۆری خستونییه سه ر کاغه ز.

۵۷- ۴۹۷ل - عامل: الذي فعل الأمر = «بکه ر، کارا، کار».

وشه ی «کار» به مانا «فعل» ی عه ره بییه و چۆن ده چیته ژیر باری «فاعل» ه وه.

۵۸- ۴۹۹ل - عنید، معاند: عاص = «یاخی، به له سه، خۆسه، چه پخوون، چه قاوه سوو، چه تاوه ر، چه موور، شیرگیتر».

«عنید» = «لامل»، «ملهور = لاسار» ئه مه یان به رامبه ر «عنید» ه وه له وشه کانی پیتشوو شیاو تره.

وشه ی «چه قاوه سوو»: هه مبانه ده لیت: «چه قاوه سوو: خووگرتوو به خراپه، بی شه رم و به چه قه و شلتاخ».

خال ده لیت: «چه قاوه سوو = مردوومی بی شه رم و چوختی».

مه باباد ده لیت: «وقیح، عدم الحياء».

منیش ده لیم: «چه قاوه سوو که سیکی بی شه رم و له هیچ کۆرو کۆمه لگه یه کدا، له کاتی ناخافتندا گوئی له گفتی که س نه گرتیت و ته نیا خۆی بی که لیتندان میریه نجوی قسان بیت».

۵۹- ۵۱۲ل - غدیر: بركة ماء = «ئه ستیرک، ئه ستیل، ئه ستیک، گۆم، زه لکاو په نگاو سه راو».

مه باباد ده لیت: «زه لکاو: مستنقع».

خال جوانی راقه کردوه: «زه لکاو = شوینیکه ئاوی تیا وه ستا بی و ناوه، ناو زه ل و گیای تیا روا بیت».

که واته «زه لکاو» له گه ل «غدیر» یه کتر ناگرته وه.

وشه ی «سه راو» له «د. ه» چوونه «سه رئاوه». «قیان چوویته سه راوی، یا سراوی». واته چووه ئاو بو ماله وه بهیبتیت. که واته له گه ل «غدیر» یه ک ناگرته وه. ههروه ها

چيرۆك .
 ۷۵- ل ۶۰۰- قلس: خرج من بطنه إلى فمه طعام أو شراب= «هیلنجی دا، هینایه وه، رشایه وه، قولپی دا»
 قولپ و هیلنج نیشانه ی رشانه وه نه. هه یه قولپ و هیلنجی دیتی نه و جا ئیستیفراق ناکات.
 ۷۶- ل ۶۱۶- کبر، کبریا: تجبر= «تړویی، زۆرداری، زۆر و ستم»
 «کبریا»= «لووت بهرزی و خو به گه وره زان». مانای هه رسخ و شه کانی مامۆستا له گه ل مانای «کبریا» ناگونجیت.
 ۷۷- ل ۶۱۷- کبش: ضان= «به ران، تگل».
 «ضان» مه ره و «تگل» ته گه یه و له گه ل «کبش» به ران تاین.
 ۷۸- ل ۶۲۸- کسوف وانکساف الشمس أوالقمر: حجبها= «خۆرگیران، مانگ گیران».
 «کسوف» به س بۆ خۆرگیران ده گوتریت. بۆ مانگ گیران «خسوف» ه.
 ۷۹- ل ۶۳۲- کفاح: نضال= «خه بات، تیکۆشان، پهل کوتان، هه ولدان، ته قه لادان»
 مانای «خه بات» و «تیکۆشان»، له گه ل مانای وشه عه ره بیه کان ده گونجیت، که چی سئ وشه کانی تر به هه له به کارهاتوون.
 ۸۰- ل ۶۳۶- جندي مکلف= «سه ریازی گیراو».
 که چی له راستیدا سه ریازی به زۆره، نه ک گیراو.
 ۸۱- ل ۶۳۷- کمامة، کمام الفم: مایکم به فم الحیوان لئلا یعض= «دهم به ست، له واشه، که مۆله، قه مته ر، سنگ، سئدم».
 له «د. ه»: «له واشه» ی ناوه. شتی که وه ک لغاو له کاتی نالکردندا بۆ نه وه ی به رزه فت ببیت، له ده می نه سپی به بزێوو هیستری چه موش ده کرا، نه ک بۆ گه زه لینه دان ههروه ک مامۆستا وای بۆ چوه.
 مانای وشه ی «قه مته ر و سنگ و سئدم» یش بۆ ئیره ده ست نادات.
 ۸۲- ل ۶۵۰- لاحق: تبع= «شوتینی کهوت، دوا ی کهوت، راوی نا، نیشته سه ری». «نیشته سه ری» به مانا لیدانه و بۆ ئیره ناگونجیت.
 ۸۳- ل ۶۶۷- لها: لعب= یاری کرد، گه مه ی کرد، خو ی خه ریک کرد، خو ی خافلاند».
 گه مه و خو خه ریک و خافلاندن کوجا مه رحه با.
 ۸۴- ل ۶۶۱- ملان: ملجأ= «په ریز، په نا، په ناگه، هه شارگه، هه ناگه».

مریشک» .
 مامۆستا له هه وه لئو نووسینه که یدا نه گه ر وشه یه کی عه ره بی، به عه ره بی راقه کردبیت له نیوانیاندا (:)
 داناوه. لیره ش به هه مان شیه له نیوان «فرخه: دجاجة» ی داناوه. گوایه: «فرخه= دجاجة» ه.
 ۶۷- ل ۵۴۸- فصیح: کان فصیحا= «زمانه که ی خاراو بوو، خاوین بوو، پاراوبوو» زمان خاوینی و پاکی به که سیک ده گوتریت، قسه ی دزیوو جوینی به سه ر زاردانه یه ت. نه ک به مانا: «زمان لووس، فه ساحه ت» ی له قسه کردندا هه بیت.
 ۶۸- ل ۵۵۲- فطس: مات= «تویی، پسا، مرد، مردار بووه وه» «تویی» و «مردار» له یه کتر جودان. تویی بۆ مردنی ناژه لیک ده گوتریت که گوشتی نه خوریت وه ک «سه گ و گویدریژ»، که چی مردار مردنی ناژه لیکه که گوشتی بخوریت. وه ک «چیل و مه ر». وشه ی «پسا» لیره زیده یه.
 ۶۹- ل ۵۶۶- قابل: واجه= «به ره و رووی بووه وه، به ره نگاری بوو، به ره و رووی وه ستا، دیده نی کرد».
 وشه ی «به ره نگار» به زۆری بۆ شه ر دیت، نه ک بۆ دیده نی، هه ره ها به ره و رووی وه ستا» ش.
 ۷۰- ل ۵۷۳- قدوم: مجيء، حضور= «هاتن، ناماده بوون، دیانه».
 وشه ی «دیانه» به مانا دیتنه، نه ک هاتن و ناماده بوون.
 ۷۱- ل ۵۷۶- قرب: خلاف البعد= «نزیکی، کن».
 مه باباد ده لیت: «کن: عند، لدی». «نامانه ته که ت له کنه منه». که واته له گه ل «قرب» یه ک مانا نین.
 ۷۲- ل ۵۷۸- قرع: دق= «لیدان، کوتان، داپلۆسین»
 «قرع» و «دق» بۆ لیدان و کوتانی ده رگا دین.
 «داپلۆسین» له گه ل نه وان ریکناکه ویت: «نازاد نه وزادی باش داپه لۆسی».
 ۷۳- ل ۵۸۰- قرینه: زوجة= «خیزان، ژن، هاوسه ر، هاومل، مپییه».
 «هاومل» و «هاونیر» به دوو گویدریژ، یان دوو و لاخ ده گوتریت که به رزی بالایان وه ک یه ک بیت. که گوتراش «ژن» پتیوست به وشه ی «مپییه» ناکات.
 ۷۴- ل ۵۸۴- قاص، قصاص، من یأتی بالقصة: الذي يروي القصص= «چیرۆک خوان، ده نگ بیژ، به بیت بیژ».
 سه رم له مانای «ده نگ بیژ» سوپماوه و که چی «به بیت بیژ» نه و که سه یه: که به بیت و به سه ته ده لیت، نه ک

من مندالی نیو کشتوکالم هه رگیز بهرگویم نه که وتوو: «په ریز» به مانا «ملجا» بو بیت.

۸۵- ۶۸۶ل - مرمضة: المرأة التي تعنى بالمرضى = «نه خوشکار، برین پیچ، سسته، ئافره تی نه خوشه وان». ئه مه یه که م که ره ته: وشه ی «نه خوشکار» و «نه خوشه وان» بیستم.

۸۶- ۶۹۲ل - ممشی: مکان التمشي = «شوسته، وشکانی، شوین ره، گوزهر». «بیاده رو» له هه موو بیژه کانی ماموستا هه موارته. «وشکانی» هه له یه و له گه ل ئیره ناگو نچیت.

۸۷- ۶۹۳ل - مصاصة: مایص = «مژهر، مژمژوک». وا دیاره ماموستا له شیهه زاری هه ولیتر به له د نییه، که ده لئین «مژمه».

۸۸- ۶۹۶ل - معز، معز: معزی، عنزه، تیس = «بزن، چتیر، خرت».

وشه ی «معزی» کوی «معز» = «ره شانی می». «تیس» = «ره شانی نیر» = «ته گه». «چتیر» = «ره شانی می دوو سالی». «خرت» = «ره شانی نیری» «۳» سی سالی = «ته گ». که واته «خرت» و «تیس» بو ئیره هه له نه.

۸۹- ۷۳۷ل - منتشر: ممتد: «راخراو، داخراو، بلاو، فراوان».

وشه ی «منتشر» = بلاو بوونه وه، که چی «ممتد» دریز بوونه وه یه. «راخراو» و «داخراو» دزی یه کترن. «فراوان» یش به شوینیکی «به رین» ده گوتریت پیوه ندی به دوو وشه که ی سه ره وه نییه.

۹۰- ۷۴۶ل - نعجة: أنثى الضأن = «مه ی» له هه مان لاپه ره ده لئیت: «نعاج» = «میگه ل». «نعاج» کوی «نعجة» یه. میگه ل «قطیع» ی پیده گوتریت، نه ک نعاج. ئه مه یان بو «۳» سه رمه ریش ده بییت، که چی ئه ویان ده بی له «۲۰» سه رمه ر زیاتر بییت.

۲۰۰۵-۱-۴

۱۴/ ی به فرانباری - ۲۷۰۴ / کوردی

(*) له ده شتی هه ولیتر له جیاتی «افتتاح» سفتاح به کاردیت.